

Видінне

Іван Гавришкевич

Над одним із допливів Бугу розкинулося серед широкої рівнини заможне село Опака. В селі тім жив донедавна середній господар Яцько Словачок з жінкою Марунею. Бог дав їм восьмеро діточок, которі однакож всі до одного померли за юного віку. Доки ще жили діти, статкував Яцько, трудився, крутив світом своїм, як міг, і всі мали його за чесного, доброго, статечного господаря і побожного християнина. Но коли уже не стало і одної дитини, сказав Яцько сам до себе: "Пощо мені уже гарувати, коли нема на кого лишити господарства? Час мені уже спочити на мої старі літа. Ось візьму, прийму яких двоє молодят до себе; нехай роблять і господарять, щоби було нам все, що потреба; і якщо будуть добрі та мене і стару будуть почитати, то буде їм по мні все, що тепер лиш єсть у мене.

Що погадав, то і зробив наш Яцько. Взяв собі далеку своячку Гацьку Бондариху за свою і пристановив до неї Семка Чупуру; а так ходили обоє молодії зі старою Марунею коло господарства, сам же Яцько Словачок ходив то на Гузарівку, то на Шарпанку, то на Криве, пересиджував там зразу до півночі, потім до рання, і вертав до себе, співаючи і бесідуючи сам з собою, та ступаючи широкими викрутасами.

Вісім літ жив так Яцько Словачок з Семком Чупурою в найліпшій згоді. Яцько був рад, що не треба йому було робити, а було за що пити; молодий же Семко не кривдував собі також, що Яцько перебував поза домом, бо не було кому мішатись до господарства, котре вільно йому було вести, як хотів і як розумів; ґрунт був не малий і несогірший, до того дав йому Яцько добрий засіб господарський. Було отже і Яцькові за що пити і жінці та молодим з чого жити.

Але якогось року закрався межи них якийсь дух незгоди; зразу здалека, а потім щораз сильніше став молодий Семко перти на розлуку. Старий Яцько ніяким світом не хотів на тоє пристати і об'явив Семкові, що не дасть йому і одної скиби землі, якщо не хоче зостатися в нього. Тоді Семко звернувся до свого брата Гриця Чупури, щоби той відступив йому бодай би найменший кусник поля. Но і Гриць Чупура став противитися тому розділу і, яко найстаршій межи братами, на котрого після старого права падав увесь батьківський ґрунт нероздільно, заявив братові своєму, що не дасть йому і кусника землі, якщо відлучиться від Яцька.

Діло дійшло до місцевого священика. Священик радив Семкові зостатися з Яськом та став розпитувати, чому він сильно забажав розлуки. Довгий час не хотів Семко сказати справжньої причини, для котрої би не рад жити з дядьком Яцьком, і говорив лиш, що не буде у дядька, хоч би йому довелося йти межи людей за прошенням хлібом!.. Вкінці однак, коли душпастир сказав, що лиш безумний впирається на своєму без розумної причини, а кожен розумний чоловік чинить лише те, що наказує розум, аж тоді тільки признався молодий Семко:

– От я скажу правду. Я не можу бути у дядька, і є у мене на те розумна причина.

Якщо би дядько не тримали на розі хати ренського,[58] то я б і не думав від них відходити, як світ світом. Але той ренський наварив у нас всієї біди і лиха.

Душпастир вхопився за Семкові слова і став його випитувати, якого то ренського ховав його дядько на розі хати, і тоді став Семко розказувати:

- Не буде тоє мовою, ані обмовою, якщо скажу, що наші дядько, люблять сильно напиватися. Знає о тім цілий світ, знають о тім найлуччі орендатори з Кривого, а Шарпанки і Гузарівки, знає о тім і наш духовний Отець. Ми не боронили їм того ніколи і давали на горілку, кільки вони лиш сами хотіли. Видно однак сам Господь Бог став їм тоє боронити.

Останнім часом стали чогось дядько дуже тужити і сумувати, до себе і до інших яких людей, котрих ми не бачили, говорити, а дальше стали до них приходити якісь несамовиті гості з не того світу.

Все тоє, що я вам розкажу, видів я своїми очима і чув на свої вуха не лиш я, но і жінка, і дядина і близькі сусіди. А так скажу я вам під чесне слово, що до дядька ходили якісь упириці-нехристи. Не раз, не десять раз пукало щось у нас вечорами до вікна. Одного вечора приходять до хати дядько і - просто на лаву. Хропуть вони там здоровенькі, а тут щось запукало до вікна. І побачили ми, як показалися за вікном п'ять великих пальців у чорних, як смола, рукавичках. Дядько схопилися з лави і пішли на обору. Ми чуємо, що вони з кимсь там говорять і сваряться; жінка каже до мене: "Піди-но, Семку, хто там так дядька напастує?" Я іду на обору, а там лиш засвистало так, що ледве що не перевернуло хати.

Дивлюсь на дядька, а вони мов той стовп. Я завів їх до хати, но вони зачали тут усе розкидати, а далі приступили до припічка і стали роздувати полою вогонь, а полум'я скаче аж страх. Ми відтягнули дядька від вогню і положили на лаві, но все-таки дядько ще кидалися. Закликали ми сусідів і доперва поволи дядько, як перехрестився, заспокоївся і заснув.

Збудившись, казали дядько піти дядині до західного рогу хати, щоби видобути із него ренського, котрий там лежить в калитці і принести його. Дядина пішла і, вернувши, сказала: "Якого тобі хочеться ренського? Там нема ніяких грошей". За тим пішли ми всі до того рогу, перевернули все горі коренем, но нічого не знайшли.

Священик вислухав уважно цю дивовижну історію і, не зволікаючи, прийшов увечері до Яцька:

- Семко мені оповів, що у вас тут якісь чуда кояться. Якісь гості непрохані провідують. Що то є? Мусите мені усе вповісти, як на сповіді.

Ясько тяжко зітхнув, почухав потилицю і став розповідати.

- Перед п'ятьма неділями ішов я з Гузарівки до себе. А тут на Грімаках приступило щось до мене і перекинуло мною клубком по землі. Я встаю і дивлюся, а ту стоять переді мною два панки - на виду чорні, як вугіль, в чорних жупаниках і кашкетах і курять люльки на цибухах. Один із них наставив до мене мішок, побренькотів ним ніби грішми і каже: "Ану, Яцьку, устроми руку в мішок". Я перестрашився і кажу: "Я не хочу знати, що є в чужих мішках". За тим словом витяг панок із мішка повну жменю

сороківців і каже: "Бери, коли даю! Буде за що пити, доки життя!" Я сказав: "Пий собі сам за тоє, коли хочеш, а я маю, Богу дякувати, за що пити".

Тоди перекинуло мною знов по снігу. Коли ж вкінці станув на ноги, налив один панок із фляшки горілки, випив до мене, налив другий раз, дав мені, і я, котрий не злакомився на його гроші, забувся тепер і випив. Тоди почався свист і буря, мене напав лячний мороз і я утік додому в село.

Скидаючи вдома кожуха, дивлюся, а за поясом є якийсь срібний гріш. Чудуюсь і пригадую собі, звідки він там взявся, але не можу того пригадати. Ніщо иншого, лиш чорний панок силою там його мені вложив. Я сховав того ренського до калитки і запхав під західний ріг хати.

Колись-то запукали панки до вікна, як тоє і всі в хаті виділи. Я вийшов, а вони кажуть: "Чого ти не береш того срібного в хату?" Я кажу: "Як хочете, то я вам дам і два, і три срібних, лиш відчепіться. Геть з обори!" Тоди пішли вони, а котрогось вечора запукали знову. Я вийшов, а вони знову свого жадають. Думаю собі: за тим грошом втиснетесь таки нехристь до хати. Аж тут вийшов на обору Семко і панки зникли. Тепер, коли уже срібного нема на розі хати, може і буде біді кінець.

- І що? Чи настав уже кінець тій біді? - спитав священик.

- Правда, що уже такої великої біди не було, но пукала все ще якась нужда не раз до вікон, - озвався Семко. - Тому не хочу я їхнього кметівства. Менше вкушу, скорше ликну. Піду від них, хоч би мені прийшлося і як бідувати.

- Ану ходімо, - сказав священик, - подивимось, чи не заховався ваш ренський, а ви думаєте, що його нема.

Ставши на розі хати, священик вийняв з кишені фляшечку свяченої води і, кроплячи нею, велів усім проказувати молитви. Враз знявся вихор і закрутився у верхах дерев, загудів, застогнав, вдарив у стіни хати, але в той сам час під підвалинами хати спалахнув вогник і всі побачили срібний гріш, що палав білим полум'ям. Священик хлюпнув на нього свяченою водою і гріш підскочив, викотився на подвір'я і, перекинувшись на жабу, голосно зойкаючи, пострибав геть і зник десь на дорозі.

- Ото маєте науку, Яцьку, - промовив священик, - як з нечистою силою горілку пити. Мусите взятися за розум, бо лиха завдасте не лиш собі, а й жоні. А ви, Семку, більше не маєте чого відокремлюватися. Вже ваші гості вам не будуть набридати.

На тім та пригода й скінчилася. Яцько за розум таки взявся, але по-своєму: пив собі в хаті, коли хотів, а по шинках уже не тинявся. Семко зостався на обійсті і далі успішно провадив господарство.

Примітки:

58 Ренський, або ринський - грошова одиниця за Австрії.